

MERELLINEN ELÄMYSHUONE

Osallistava projekti erityistä tukea tarvitseville
aikuisille

Iina Helenius
Saila Kosunen

Opinnäytetyö
Lokakuu 2012

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Tekijä(t) HELENIUS, Iina KOSUNEN, Salla	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 01.10.2012
	Sivumäärä 32	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi Merellinen elämyshuone – osallistava projekti erityistä tukea tarvitseville aikuisille		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) HÄKKINEN, Sanna LUNDAHL, Raija		
Toimeksiantaja(t) Jyväskylän kaupunki, vanhus- ja vammaispalvelut, Vaajaharjun toimintakeskus		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyössä suunniteltiin ja toteutettiin yhdessä Vaajaharjun toimintakeskuksen erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden ja henkilökunnan kanssa työväline; aisteja stimuloiva meri-aiheinen elämyshuone. Työvälineen avulla pyritään tarjoamaan asiakkaille voimaannuttavia elämyksiä ja sitä kautta vaikuttamaan positiivisesti heidän toimintakykynsä.</p> <p>Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ovat aistit, elämys, osallisuus, voimaantuminen ja toimintakyky. Näistä käsitteistä muodostuu myös opinnäytetyön tavoitteet sekä niiden taustalla vaikuttavat teoriat. Käytännöntoteutuksen kokonaisprosessi on kuvattu suunnittelusta palautteenantoon asti. Lisäksi on arvioitu tavoitteiden toteutumista, opinnäytetyöprosessin onnistumista sekä elämyshuoneen jatkokehittämismahdollisuuksia.</p> <p>Elämyshuoneen vaikutusten arviointia asiakkaiden toimintakykyyn on haasteellista toteuttaa lyhyellä aikavälillä. Asiakkaiden palautteen avulla on kuitenkin pystytty arvioimaan esimerkiksi aistiärsykkeiden ja elämyksellisyyden kokemista. Elämäntilanteiden erilaisten käyttötarkoitusten jatkosuunnittelu sekä vaikutusten monipuolinen arviointi ja mittaaminen luokitellaan jatkokehittämistyöksi. Työvälineenä elämyshuone mahdollistaa esimerkiksi tunne-elämän pulmiin vaikuttamisen sekä sosiaalisten taitojen kehittämisen.</p> <p>Opinnäytetyö on kehittämistyötä, jonka avulla on tuotettu uusi työväline ja sitä kautta työmenetelmä, tukemaan asiakkaiden arkea.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Aistit, elämys, osallisuus, osallistaminen, voimaantuminen, toimintakyky, kehittäminen		
Muut tiedot		

Author(s) HELENIUS, Iina KOSUNEN, Salla	Type of publication Bachelor's Thesis	Date 01.10.2012
	Pages 32	Language Finnish
		Permission for web publication (X)
Title A maritime experience room - participatory project for adults in need of special support		
Degree Programme Social studies		
Tutor(s) HÄKKINEN, Sanna LUNDAHL, Raija		
Assigned by Jyväskylä City, Services for disabled, Vaajaharju's Activity Center		
Abstract <p>The thesis focused on developing and implementing a working tool for Vaajaharju's activity center in cooperation with the center's employees and clients with special needs. The tool was a marine-themed experience room producing sensory stimulation. The aim is to use the working tool to offer empowering experiences to the clients and thus have a positive effect on their ability to function.</p> <p>The salient concepts of the thesis were senses, experience, participation, empowerment and the ability to function. The objectives and underlying theories of the thesis were also based on these concepts. The overall process of the practical implementation was described from planning to receiving feedback from users. Furthermore, the attainment of the objectives, the success of the thesis process as well as possibilities for future development of the experience room were assessed.</p> <p>It is challenging to assess the impact of the experience room on the clients' ability to function in such a short time frame. However, with clients' feedback it has been possible to evaluate, for example, the sensory stimuli and the room as an experience. Further planning of the purposes of use of the experience room as well as versatile assessment and measurement of the effects were classified as future challenges. As a tool, the experience room allows, for example, influencing on emotional dilemmas as well as on the development of social skills.</p> <p>The thesis was developmental work, which produced a new tool and also a method of work for supporting clients' everyday lives.</p>		
Keywords sensory, experience, participatory, empowerment, ability of function, development		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	3
2	VAAJAHARJUN TOIMINTAKESKUKSEN TOIMINTAPERIAATTEET JA ARKI.....	4
3	KÄSI KÄDESSÄ- AISTIT JA ELÄMYKSET	5
3.1	Aistit	5
3.2	Aististimulaatio.....	6
3.3	Elämys	7
3.4	Elämyskolmio- elämysten tuottamisen periaatteet	8
4	OSALLISUUS JA KEHITTÄMISTOIMINTA	10
5	YKSILÖN TOIMINTAKYKY AVAINASEMASSA	11
5.1	Toimintakyvyn määrittely	11
5.2	Voimaantumisen ja Vaajaharjun asiakkaiden toimintakyky.....	12
6	OPINNÄYTETYÖPROSESSIN KUVAUS.....	14
6.1	Elämyshuoneen lähtökohta.....	14
6.2	Elämyshuoneen toteutus osallistavaa menetelmää hyödyntämällä	15
6.3	Elämyksellinen maailman rakentuminen.....	17
6.4	Asiakkaiden äänellä (palaute).....	20
7	ARVIOINTI.....	22
8	JATKOKEHITTÄMINEN	25
	LÄHTEET.....	28
	LIITTEET	31
	Liite 1. Viikko-ohjelma	31
	Liite 2. Toteutusprosessin kulku	32

KUVIOT

KUVIO 1.	Elämyskolmio-malli	8
KUVIO 2.	Toimintakyvyn kehittyminen	13
KUVIO 3.	Pohjapiirros	14
KUVIO 4.	Sosiaalialan koulutusohjelman kompetenssit.....	27

1 Johdanto

Revon (2006, 30-31) mukaan niin kansainvälisessä kuin suomalaisessa vammaispolitiikassa tämän hetken keskeisin tavoite on tukea ihmistä luottamaan omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa ja itsemääräämisoikeutensa toteutumiseen. Hänellä on päätäntävalta ja vastuu omaan elämäänsä läheisesti liittyvissä asioissa. Se tarkoittaa tunnetta siitä, että ihminen voi vaikuttaa itseään koskevissa asioissa.

Vammaispoliittisesti pyritään tukemaan sitä, että yksilö ei ole vain passiivinen kohde, jonka elämään vaikuttavat päätökset ja toimenpiteet toteutetaan ilman, että hän saa itse niihin vaikuttaa. (Mts. 30-31.)

Opinnäytetyön tavoite oli suunnitella ja toteuttaa Vaajaharjun toimintakeskukseen yhdessä asiakkaiden ja henkilökunnan kanssa aisteja stimuloiva tila, jonka avulla mahdollistuisi elämysten kokeminen ja sitä kautta yksilön voimaantuminen arjessa. Tätä kautta tuetaan myös asiakkaiden toimintakykyä. Pyrkimyksenä oli myös asiakkaiden osallisuuden kunnioittaminen läpi opinnäytetyöprosessin.

Vaajaharjun toimintakeskus on suunnattu erityisen tuen tarpeessa oleville aikuisille ja siellä järjestetään mielekästä päivä- ja työtoimintaa. Se sijaitsee Vaajakosken keskustassa, jossa se on toiminut vuoden 2002 syksystä alkaen. Vaajaharju on ollut toiminnassa vuodesta 1962. Päivittäinen arki muodostuu asiakkaan palvelusuunnitelmassa laadittujen henkilökohtaisten tavoitteiden mukaisesti. Arjessa painottuvat monipuolinen liikunta, vuorovaikutus- ja ilmaisutaidot. Vaajaharjun toimintakeskuksen henkilökuntaan kuuluu kolme ohjaajaa sekä yksi palvelupäällikkö, joka vastaa myös kolmen muun toimintakeskuksen toiminnasta Jyväskylän alueella. (Jyväskylän kaupunki 2012; Järvinen 2012.)

Tarve opinnäytetyöhömme nousi työelämästä, kun Jyväskylän kaupungin toimintakeskusyksikön Vaajaharjun ohjaaja otti yhteyttä Jyväskylän ammattikorkeakouluun ja esitti toiveen yhteistyöstä. Henkilökunta oli jo lähes 10 vuoden ajan toivonut tiloihin aistihuonetta, joka mahdollistaisi asiakkaille hetken irtautumisen työpäivän kulusta. Konkreettisen ja käyttökelpoisen opinnäytetyön toteuttaminen asiakkaiden ja henkilökunnan käyttöön innosti. Prosessimaisesti

etenevä, työelämään kytkeytyvä opinnäytetyö vahvistaisi myös ammatillista osaamista.

Elämyshuoneen suunnittelu ja toteutus on kehittämistyötä, jolla tavoitellaan jotain uutta ja entistä parempaa, tässä tapauksessa työvälinettä/menetelmää. Elämyshuone tuo henkilökunnalle uusia haasteita, kuten käytön oppiminen, sinne sijoittuvan toiminnan arkeen liittäminen sekä tilan jatkokehittäminen. Näiden oppimisen paikkojen vuoksi sen käyttö voidaan luokitella myös osaksi organisaation kehittämistä. (Heikkilä, Jokinen & Nurmela 2008, 21.)

2 Vaajaharjun toimintakeskuksen toimintaperiaatteet ja arki

Vaajaharjun toimintakeskuksen tavoitteena on kohdata jokainen asiakas yksilönä ja nähdä hänen oikea persoonansa. Arjen toiminnoista päätetään yhdessä asiakkaiden kanssa esimerkiksi viikkokokousten yhteydessä. Jokaisella on oikeus olla oma itsensä, niin asiakkailta kuin henkilökunnalla. Näin pyritään mahdollistamaan luonteva ja tasavertainen kohtaaminen. (Järvinen 2012.) Tällä hetkellä Vaajaharjun toimintakeskuksessa on kirjoilla 46 asiakasta ja toimintaan osallistuu päivittäin noin 25 asiakasta. Osa asiakkaista (14) käy toimintakeskuksen ulkopuolella avotyössä niin Jyväskylän kaupungin omissa palveluissa kuin sen ulkopuolellakin. Työnohjaus tulee Vaajaharjusta. (Järvinen 2012.)

Vaajaharjun toiminta painottuu liikuntaan, musiikkiin ja teatteri-ilmaisuun. Viikko-ohjelmaan (liite 1) voi osallistua omien halujensa mukaisesti, sillä ryhmiä ei ole rajattu. Tiloissa toimii myös autopesula, jossa asiakkaat maksua vastaan pesevät, vahaavat ja imuroivat autoja käsin. Autopesulan toimintaan osallistuu keskimäärin viisi asiakasta päivittäin. Lisäksi Vaajaharjun keittiössä työskentelee kaksi asiakasta keittiötyöntekijöinä. (Järvinen 2012.)

Henkilökunnalta odotetaan ammatillista ohjaavaa otetta ja he määrittelevät ohjauksen tarpeen kunkin asiakkaan kohdalla havainnoimalla asiakkaita. Ohjaaminen tapahtuu

ensisijaisesti keskustelemalla, neuvomalla, yhdessä tekemällä ja mallia näyttämällä. Keskeistä kaikessa olemisessa ja toiminnassa on positiivisen palautteen antaminen, rohkaiseminen sekä kannustaminen. Palautetta annetaan pienistäkin edistysaskeleista ja onnistumisista. (Järvinen 2012.)

3 Käsi kädessä- aistit ja elämykset

3.1 Aistit

Aistien kautta ihminen saa tietoa, kokemuksia ja tunteita. Aistitoiminta on välttämätöntä ajattelun, vuorovaikutuksen, tiedonsaannin ja oppimisen kannalta. Aistihavainnot käsitellään aivoissa, missä syntyy aistimuksen tuottama elämys tai kokemus. (Saar 2000, 5.) Aistitoiminta on kaikilla ihmisillä samanlaista, mikäli vamma tai sairaus ei muuta aistihavaintojen käsittelyä aivoissa. Yksilöllisen aistitoiminnasta tekee se, että havainnot liitetään omaan kokemusmaailmaan. Lisäksi esimerkiksi autismi, aivojen toimintahäiriöt tai kehityshäiriöt saattavat aiheuttaa pulmia aistitiedon käsittelyssä ja yhdistämisessä. (Saar 2000, 9.)

Asiakaskunnan erityisen tuen tarpeiden vuoksi heidän voi olla haastavaa saada riittävästi erilaisia aistiärsyksiä ja sitä kautta myös elämyksiä. Esimerkiksi yksilön liikkumisen rajoittuminen voi hankaloittaa erilaisten aistiärsyksien saamista. Tällöin aistideprivaation eli aistiärsyksien puutoksen riski kasvaa suuresti. Kliinisillä kokeilla on pystytty osoittamaan, että oireita, kuten apatiaa, ärtymystä, keskittymisvaikeuksia sekä vaikeita käyttäytymishäiriöitä, alkaa esiintyä silloin, jos yksi tai useampi aisti ei saa riittävästi aistiärsyksiä. (Sairaanhoidajaliitto 2012.)

Sekä kuulo-, että näkövammaisille asiakkaille voidaan antaa lisää tietoa uudesta tilasta kuvailemalla. Näkövammaiselle kuvaillaan joko puheen, pistekirjoituksen tai fyysisen kosketuksen avulla tilan ulkonäköä, materiaaleja, tunnelmaa, esineiden sijaintia sekä muuta huoneen hahmottamisen kannalta oleellista tietoa. Kuvailun avulla saadaan uutta tilaa tutuksi ja turvallisemmaksi paikaksi, jossa asiakas voi jatkaa tutustumista itsenäisesti ja lisätä näin toiminnan mahdollisuuksia. Kuulovammaisille taas pyritään

kuvaamaan tilan ääniä saaden näin parempi kokonaiskuva ja tunnelma kohteesta. Ääntä kuvailtaessa on tärkeää nimetä lähde, josta ääni tulee ja mikä ääni se on. Äänestä voidaan myös kuvailla, onko ääni yhtäjaksoista vai tauotettua, pitkä- vai lyhytkestoista, onko se hiljaista vai kovaa, korkeaa vai matalaa. (Lahtinen, Lahtinen & Palmer 2009, 12, 67.)

3.2 Aististimulaatio

Aististimulaatiossa ihmisen eri aisteja stimuloidaan niin, että hän on passiivinen vastaanottaja, esimerkkinä yleisesti käytetystä aististimulaatiosta on basaalistimulaatio. Niemelän (1999, 34) mukaan basaalistimulaatio on suunnattu ensisijaisesti vaikeammin vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat tukea esimerkiksi kontaktin luomisessa toisiin ihmisiin (mts. 34). Toinen yleisesti tunnettu aististimulaatioon pohjautuva menetelmä on Snoezelen. Snoezelen- menetelmä on yksilön tahdon vapauttamista aistiärsyksiä stimuloimalla tarkoituksenmukaisesti järjestetyssä ympäristössä. Snoezelen poikkeaa basaalistimulaatiosta siinä, että se nähdään monikäyttöisempänä konseptina, jossa välineet ja huoneen suunnittelu herättelee ja vapauttaa aistituntemuksia. Erilaiset aististimulointivälineet aktivoivat tuntemuksia kehon eri alueilla ja tähtäävät esimerkiksi rauhoittumiseen, rentoutumiseen, huomion ohjaamiseen, aktivoitumiseen tai mielikuvitukseen ja luovuuteen. (Mertens & Verheul 2005, 9.)

Tarkkaan suunniteltujen ja järjestettyjen aististimulaatiohetkien lisäksi aisteja stimuloi myös erilaiset arjen tilanteet. Esimerkiksi tilanne jossa yksilö istuu keinussa niityn laidalla, stimuloi monia eri aisteja. Hän näkee kukkien värit, kuulee linnunlaulun, tuntee tuulen ja haistaa luonnon tuoksut. Lisäksi hän saa vestibulaarisia ärsyksiä istuessaan keinussa. Tämän kaltainen kokemus on näennäisesti helppo saavuttaa, mutta todellisuudessa se ei ole kaikkien ulottuvilla. Aististimulaation avulla henkilö, joka ei pysty itse hakemaan tarvittavaa määrää aistikokemuksia, voi saada niitä aistihuoneessa ”keinotekoisesti” toteuttamalla. (Smith 2008.)

3.3 Elämys

Mitä elämykset oikeastaan ovat? Yhdelle tietyn hiuslakan tuoksu voi tuoda mieleen tärkeän ihmisen. Muille tuo samainen tuoksu voi olla täysin merkityksetön tai vain tuoksu muiden joukossa. Meren kohinan kuullessaan, saattaa palata ajatuksissa takaisin sille pehmeälle hiekkarannalle, joka hehkui kauniisti auringonlaskun aikaan. Hän, joka ei meren kohinaa ole koskaan päässyt kuulemaan, ei kykene muodostamaan tuosta samaisesta äänestä yhtymäkohtaa. Hänelle ääni on vain ääni muiden joukossa, kiehtova, ärsyttävä tai merkityksetön.

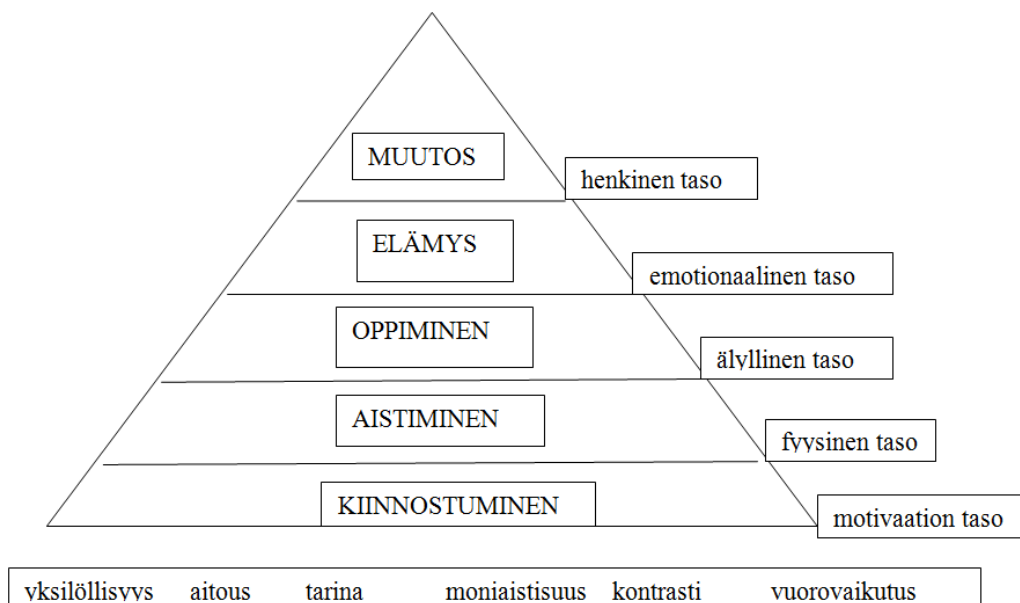
Karppinen ja Latomaa (2007,13) toteavat, että elämyksen määrittelyminen on haasteellista, jopa mahdotonta. Elämyksen perusluonne on aina subjektiivinen riippuen tilanteesta, tavoitteesta ja toiminnan kohteesta. (Mts. 13.) Karppinen (2007, 78) viittaa Nykysuomen sanakirjan (1992) määritelmään kytkiessään elämyksen kokemukseen. Elämyksellä tarkoitetaan voimakkaasti vaikuttavaa kokemusta, tapahtumaa tai muuta sellaista, joka onnistuu tekemään yksilölle vahvan vaikutuksen. Elämys kuvaa niin sisäistä kuin ulkoista havainnointia, joka välittyy yksilölle aistien avulla. Tämä havainnointi voidaan käsittää tietoisena tai ei-tietoisena kokemuksena. (Mts. 78.)

Borgin, Kiven ja Partin (2002, 25) mukaan elämys tarkoittaa emotionaalista, yksilöllistä ja inhimillistä kokemusta. Elämyksen synnyssä lähtökohtana ovat havainnot ja havaitseminen, jotka muotoutuvat fyysisen ympäristön ja aistien välityksellä. Aistihavainto ei kuitenkaan yksinään riitä. Olennaista elämyksen synnyssä on se, että havainnolle muodostuu subjektiivisen tulkinnan kautta yksilöllinen merkitys. (Mts. 26.) Latomaa (2007, 30) pohtii elämyksen syvempää merkitystä, liittäen sen vahvasti myös kokemukseen ja sitä kautta ihmisen mieleen. Mikäli jokin kokemamme onnistuu koskettamaan meitä siten, että joudumme pysähtymään ja pohtimaan sen syvempää merkitystä, mieleemme aktivoituu luomaan elämyksen. Elämysten kokeminen on ihmiselle tärkeä psyykinen voimavara, sillä niistä kumpuavien mielikuvien avulla yksilö voi esimerkiksi hakea voimaa tilanteeseen, joka tuntuu haasteelliselta. (Mts. 30-31.)

Kaikista näistä eri lähestymistavoista on havaittavissa erityisesti se, että elämys tai elämyksellisyys ei ole koettavissa ilman yksilön ”omaa panosta”. Tarssasen ja Kyläsen (2007, 108) mielestä elämysten tuottamista ei voi varmistaa, sillä kyse on aina subjektiivisesta kokemuksesta. Se mihin voidaan vaikuttaa, on puitteiden luominen, joiden kautta asiakkaalle avautuu mahdollisuus elämyskokemuksiin (mts. 108). Tämän vuoksi elämyshuoneessa oleminen ei ole tae siitä, että asiakkaat automaattisesti kokisivat elämyksiä. Tila on puite, joka sisältää muun muassa aistihavaintoihin virittäviä elementtejä. Näiden elementtien avulla yksilölle tarjoutuu mahdollisuus elämyksiin.

3.4 Elämyskolmio- elämysten tuottamisen periaatteet

Tarssanen ja Kylänen (2007, 99-126) pohtivat elämysten tuottamista erityisesti matkailutuotteiden näkökulmasta. Elämysten ymmärtämisessä, niiden tuottamisessa ja analysoinnissa he hyödyntävät Elämyskolmio-mallia (kuvio 1), joka esittelee elämyksen syntyä edistäviä tekijöitä sekä niiden esiin tuomista kokemisen eri tasoilla (mts. 99). Vaikkakin Elämyskolmio-malli on suunniteltu erityisesti matkailutuotteisiin, se on väline, joka soveltuu myös tämän opinnäytetyön arviointiin, sillä elämyshuone on ”tuotettu kokonaisuus”.

KUVIO 1. Elämyskolmio- malli

Elämys määrittyy Elämyskolmioon pohjautuen moniaistiseksi, positiiviseksi ja kokonaisvaltaiseksi tunnekokemukseksi, joka voi johtaa kokijan henkilökohtaiseen muutokseen. Mahdollisuus muutokseen, olipa se sitten pieni tai kokonaisvaltainen, on piirre, joka kytkeytyy vahvasti elämykseen. Tuo piirre erottaa sen mistä tahansa muusta mukavasta kokemuksesta. Elämyskolmio-mallissa elämystä tarkastellaan kahdesta näkökulmasta: elämystuotteen ja asiakkaan kokemuksen tasolla. Elämyksen syntyyn vaikuttavat tekijät eli tunnuspiirteet on kuvattu kolmion pohjalla ja asiakkaan kokemuksen tasot puolestaan pystysuunnassa. (Tarssanen ym. 103, 113.)

Elämyksen ensimmäinen elementti on yksilöllisyys. Tällä tarkoitetaan sitä, että tuote on niin ainutlaatuinen, ettei samanlaista löydy muualta. Lisäksi yksilöllisyyden tulisi näkyä mahdollisuutena räätälöidä tuote yksilön mieltymysten ja tarpeiden mukaiseksi. (Tarssanen ym. 2007, 114.) Elämystuotteelle ominaisina piirteinä pidetään aitoutta ja tarinaa, jotka liittyvät läheisesti toisiinsa. Aitouden määrittää viimekädessä kokija itse ja vaikka se olisi täysin fiktiivinen, riittää, että asiakas kokee sen uskottavana ja aitona. Hyvän tarinan avulla puolestaan rakennetaan tuotteelle ja kokemukselle sosiaalinen merkitys. (Mts.114-115.)

Elämystuotteen tunnuspiirteiksi lukeutuvat myös moniaistisuus, kontrasti ja vuorovaikutus. Tuotteen on tarjottava ärsykeitä useille eri aisteille. Kontrastin on puolestaan tarkoitus erottaa tuote asiakkaan arjesta eli tarjota jotain uutta ja tavallisesta poikkeavaa. Vuorovaikutuksessa merkityksellistä on yhteisöllisyyden tunne – koetaan jotakin merkityksellistä yhdessä, jonka avulla kokemus pystytään myös jakamaan. (Tarssanen ym. 115-116.)

Asiakkaan kokemisen taso on sidoksissa edellä mainittuihin ”elämuskriteereihin”. Kaikkien kriteereiden tulee täytyä jo ensimmäisellä tasolla eli motivaation tasolla ja niiden on kuljettava jatkumona läpi kaikkien kokemisen tasojen. Motivaation tasolla asiakkaan kiinnostus herää, hänelle muodostuu odotuksia ja hän haluaa osallistua. Fyysisellä tasolla asiakas kokee ympäristöään aistein. Elämystuote voi kutsua asiakasta esimerkiksi turvallisuuden ja miellyttävyyden keinoin tai tarjota jopa illuusion vaarasta. Älyllisellä tasolla prosessoidaan ympäristön antamat aistiärsykkeet. Ne ohjaavat toimintaa, ajattelua, oppimista sekä mielipiteiden syntymistä.

Emotionaalisella tasolla tapahtuu varsinainen elämysten kokeminen. Yksilön tunnereaktioita on vaikea ennustaa eikä niitä voi ulkopuolinen hallita. Elämystuotteen tavoitteena on onnistua aiheuttamaan yksilössä positiivinen tunnereaktio, jonka hän kokee merkitykselliseksi itselleen. (Tarssanen ym. 117-119.) Analysoidessaan viimeistä ja ylintä eli henkistä tasoa Tarssanen ja Kylänen (2007, 119) viittaavat Ahon (2001) näkemykseen, jonka mukaan henkinen taso on elämyksen kaltainen positiivinen ja voimakas tunnereaktio, jonka avulla yksilö voi saada aikaan henkilökohtaisen muutoskokemuksen. Kokemuksen myötä yksilö voi esimerkiksi kokea muuttuneensa tai kehittyneensä ihmisenä. Esimerkiksi uimapelkoinen ihminen voi muutoskokemuksen myötä uskaltautua uimakouluun. (Mts. 119.)

4 Osallisuus ja kehittämistoiminta

Suomi on sitoutunut YK:n sekä Euroopan unionin jäsenvaltioina edistämään avointa yhteiskuntaa kaikille. Suomen perustuslakiin on kirjattu erityisen tuen tarpeessa olevien henkilöiden syrjimättömyys. Vammaispoliittisina periaatteina ovat yhdenvertaisuus, osallisuus ja oikeus tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Vammaispolitiikan tavoitteena on erityisen tuen tarpeessa olevien henkilöiden työ- ja toimintakyvyn sekä omatoimisuuden tukeminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012.)

Edellä kuvattu vammaispolitiikka tukee päätöstämme asiakkaiden osallisuuden huomioimisesta läpi opinnäytetyöprosessin. Osallistavan toiminnan lähtökohta on se, että ulkopuolisesta aloitteesta huolimatta, osallistava toiminta etenee osallistujien omilla ehdoilla, heidän itsensä asettamaan suuntaan (Toikko & Rantanen 2009, 90). Tämä piirre muodostuu merkitykselliseksi erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kohdalla, sillä osallistumisen kautta syntyy mahdollisuuksia vaikuttaa omalla panoksella ympäristöön, jossa elää sekä ihmisiin ja tapahtumiin, joita arjessaan kohtaa. Tällä tavoin mahdollistuvat myös vastuunotto sekä henkilökohtainen kasvu ja oppiminen. (Lehtinen & Pirrtimaa 1993, 22.) Osallisuuden kautta yksilöllä on mahdollisuus voimaantumiseen.

Toikko ja Rantanen (2009, 14) määrittelevät kehittämistoiminnan konkreettisena toimintana, jonka avulla tähdätään selkeään tavoitteeseen. Kehittämistoiminta edellyttää vuorovaikutusta ja aktiivista osallistumista. Se on siis ennen kaikkea sosiaalinen prosessi. (Mts. 89.) Kehittämistoiminnassa painottuu myös osallistumisen merkitys. Osallisuuden korostamisen hyöty kehittämistoiminnassa näkyy esimerkiksi tuloksellisuutena sekä yhteistyötahojen vahvempana sitoutumisena. Toteutuakseen tarkoituksenmukaisesti, osallisuus sisältää reunaehdoja, joita tulee noudattaa. Kehittämistoiminnan kannalta oleelliset tahot otetaan mukaan päätöksentekoon ja suunnitteluun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jolloin pystytään huomioimaan kattavasti eri tahojen tarpeet sekä tahot sitoutuvat yhteistyöhön. Tärkein piirre osallisuudessa on kuitenkin se, että osallisuuden kautta tahot, joita asia koskee, huomioidaan. He ovat oikeutettuja osallistumaan ja sitä kautta vaikuttamaan. (Toikko ym. 2009. 90-92.)

5 Yksilön toimintakyky avainasemassa

5.1 Toimintakyvyn määrittely

Maailman terveysjärjestö WHO julkaisi uuden toimintakykyä ja vammaisuutta koskevan luokituksen vuonna 2001 ICF (International Classification Of Functioning, Disability and Health). Malli tarkentaa ja jäsentää yksilön toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä ja ympäristötekijöitä. Tämän mallin mukaan toimintakyky koostuu kahdesta alueesta; lääketieteellisestä sekä kontekstuaalisesta. Lääketieteellisen alueen muodostaa ihmisen keho, rakenne ja fysiologiset toiminnot sekä niiden kautta mahdollistuvat suoritukset, jotka vaikuttavat vahvasti yksilön osallistumiseen. Toinen osa koostuu ympäristö- ja yksilötekijöistä. Ympäristötekijät kattavat fyysisen, sosiaalisen sekä asenneympäristön, jossa yksilö elää ja asuu. Yksilötekijät ovat sidoksissa lääketieteelliseen ja toiminnalliseen terveydentilaan. Näistä tekijöistä muodostuu elämän ja elämisen erityistausta. (World Health Organization, 2001.)

Seppälä ja Sundin (2011, 5) turvautuvat toimintakyvyn käsitettä kuvatessaan AAIDD:n (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities)

vuonna 2009 julkaisemaan kehitysvammaisuuden määritelmään. Määritelmässä toimintakyky koostuu monista eri tekijöistä. Osa liittyy yksilöllisiin ominaisuuksiin kuten esimerkiksi älyllisiin voimavaroihin sekä psyykkiseen ja fyysiseen terveydentilaan. Osa taas ilmentyy suhteessa toimintaympäristöön kuten esimerkiksi tilanteessa saatavilla oleva tuki, elämönhallintataidot ja sosiaaliset roolit. Yksilön toimintakykyyn vaikuttaa myös vahvasti ulkopuoliset tekijät kuten esimerkiksi toimintaympäristö, sen fyysiset ominaisuudet ja toimintasäännöt. (Mts.5)

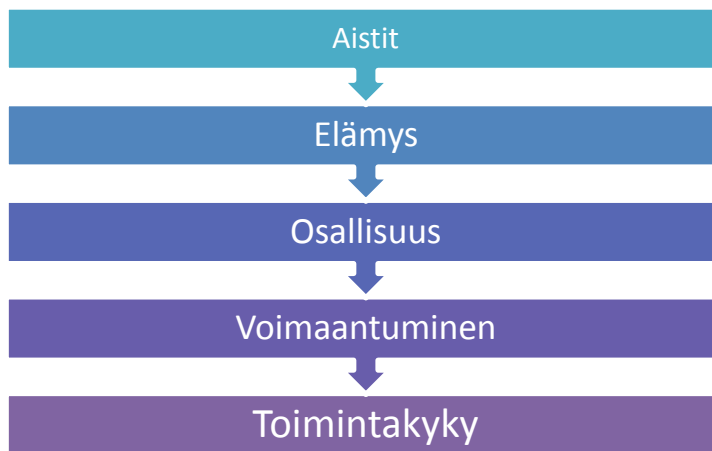
Toimintakyky- käsite on vuosien saatossa pysynyt hyvin vakiintuneena. Luokituksista voidaan havaita, ettei kysymys ole pelkästään vammasta, yksilöstä tai yhteiskunnasta. On kysymys yksilön ja hänen ominaisuuksiensa sekä yhteiskunnan vuorovaikutuksesta.

5.2 Voimaantuminen ja Vaajaharjun asiakkaiden toimintakyky

Asiakasryhmän erityisen tuen tarpeet liittyvät eriasteisiin kehitysvammoihin, autismiin sekä aistivammoihin. Kehitysvamma ilmentyy yksilöllisesti ymmärtämis- ja käsityskyvyn kautta. Autismi puolestaan heijastuu toimintakykyyn sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation sekä käyttäytymisen pulmina. Aistivammat voivat aiheuttaa toimintakykyyn haasteita esimerkiksi liikkumisessa ja vuorovaikutuksessa. Vammojen vaikutukset toimintakykyyn ovat aina yksilöllisiä. (Malm, Matero, Repo, & Talvela 2006,165, 219, 299, 340.)

Tärkeä osa-alue opinnäytetyön toteutuksen ja sisällön kannalta oli selvittää asiakkaiden toimintakykyyn liittyvät tarpeet, joihin elämyshuoneen avulla pyrittiin vastaamaan. Tarpeiden selvittämisessä tukeuduttiin henkilökunnalla olevaan tietoon, jonka pohjalta havaittiin, että esimerkiksi pelkkä aististimulointi ja siihen keskittyminen ei palvellut asiakaskunnan toimintakyvyllisiä tarpeita. Järvisen (2012) mukaan Vaajaharjun asiakkailta tuen tarve liittyy sosiaalisen käyttäytymisen ja tunne-elämän pulmien alueille (Järvinen 2012). Tarpeiden pohjalta opinnäytetyölle löytyi perusteltu suunta: elämysten tarjoaminen aistiärsykkeiden avulla, osallistuminen ja

sitä kautta yksilön voimaantuminen, joka vaikuttaisi toimintakykyyn positiivisesti (kuvio 2).

KUVIO 2. Toimintakyvyn kehittyminen

Haapolan, Kariston ja Takalan (2009, 368) mukaan voimaantuminen ilmentyy siten, että asiakkaat lähtevät lopulta liikkeelle itse, voimistuvat sekä tulevat entistä täysivaltaisemmiksi tekijöiksi omassa elämässään esimerkiksi vaikuttamalla ja toteuttamalla erilaisia projekteja (mts. 368). Voimaantuminen on siis itsessään yksilön tai ryhmän yhteinen prosessi, joka parantaa valmiuksia tehdä valintoja muuttaen ne haluttuihin toimintoihin tai tuloksiin. Keskeistä voimaantumisen prosessissa ovat toimet, joilla rakennetaan sekä yksilöllistä, että yhteistä omaisuutta, parannetaan tehokkuutta sekä oikeudenmukaisuutta. (The World Bank Group 2011.)

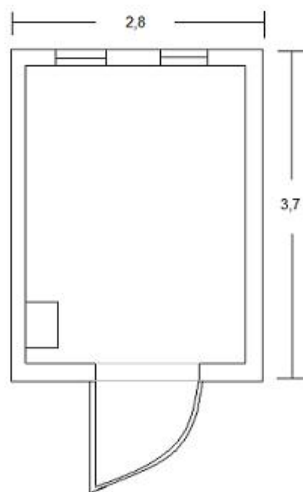
Opinnäytetyöprosessissa osallistuminen toi asiakkaille lisää vaikutusmahdollisuuksia sekä omakohtaisen tekemisen kautta tunteen osallistumisesta johonkin tärkeään, heidän elämäänsä ja arkeensa liittyvään asiaan. He voivat olla ylpeitä siitä, mitä ovat niin yksilöinä kuin ryhmänä saaneet aikaiseksi.

6 Opinnäytetyöprosessin kuvaus

6.1 Elämyshuoneen lähtökohta

Elämyshuoneen suunnittelu aloitettiin vierailemalla Vaajaharjussa marraskuussa 2011. Aluksi kartoitettiin henkilökunnan ajatuksia yhteistyöstä sekä siitä, mihin tarpeisiin elämyshuoneen avulla pyrittäisiin vastaamaan. Alkukeskustelussa henkilökunnan kanssa ilmeni, että huonetta oli suunniteltu erityisesti rentoutukseen soveltuvaksi aistitilaksi, mutta toteutus puuttui. Alusta lähtien tilasta oli tarkoitus luoda ”ajaton” lähtökohta, jota Vaajaharjun työntekijät pystyisivät yhdessä asiakkaiden kanssa prosessin jälkeenkin muokkaamaan ja päivittämään tarpeidensa mukaisesti. Muunneltavuuden etuna olisi aktiivinen ja pitkäjänteinen käyttö. Ennen päätöstä tilan lopullisesta käyttötarkoituksesta, ehdotettiin asiakkaiden oman äänen kuulemista.

Tila, joka oli tarkoitus muokata elämyshuoneeksi, oli noin kymmenen neliön kokoinen (kuvio 3). Lisäksi huoneessa on kiinteä kaappi ja päätyseinässä kaksi ikkunaa. Huoneen koko oli haasteellinen suunnittelun ja tavoitteen toteutumisen kannalta. Lisäksi tilan toteutukseen varattu 1000 € budjetti asetti työskentelyyn omat haasteensa.

KUVIO 3. Pohjapiirros

6.2 Elämystilanteen toteutus osallistavaa menetelmää hyödyntämällä

Asiakkaiden osallisuutta huomioitiin läpi opinnäytetyöprosessin. Vaikkakaan aihe ei ollut asiakkailta lähtöisin vaan henkilökunnan aloite, prosessin monissa muissa vaiheissa asiakkaat saivat mahdollisuuden vaikuttaa ja osallistua tilan rakentumiseen. Asiakkaiden näkemys kartoitettiin elämystilan käyttötarkoituksessa, teemassa, sisällössä sekä materiaalivalinnoissa ja huoneen varsinaisessa valmistuksessa. Lisäksi heidän mielipiteensä lopputuloksesta kuultiin vapaamuotoisena palautteena.

Elämystilan käyttötarkoituksen kartoitus suoritettiin äänestämällä. Äänestyksen tukena hyödynnettiin Boardmaker- kommunikaatioapuohjelmaa, jonka avulla pystyttiin visualisoimaan elämystilan käyttötarkoituksen PCS-kuvilla (kuva 1). Äänestyksen yhteydessä tavattiin kaikki aktiivisesti Vaajaharjun toimintakeskuksen toimintaan osallistuvat asiakkaat. Äänestyksen voitti toiminnallinen käyttötarkoitus äänin 14–11.

KUVA 1. PCS-kuvat

Myös huoneen teeman valinta tapahtui äänestämällä. Teemat rajattiin neljään eri vaihtoehtoon Vaajaharjun henkilökunnan kanssa, joista eniten asiakkaiden ääniä saanut toteutettiin. Rajaamisessa merkityksellisenä tekijänä oli toteutettavuus sekä osaltaan myös rajallinen budjetti. Kolme teemoista oli asiakkaille arjessa joko täysin saavuttamattomissa tai vaikeasti saavutettavissa (meri, avaruus, viidakko). Yksi vaihtoehdoista (metsä) oli puolestaan sellainen, jonka avulla elämystilassa saavutetut kokemukset olisi ollut helppo viedä todellisuuteen. Teemat päädyttiin esittelemään

kuvien avulla jo ennakkoon, jotta asiakkaat saivat aikaa päätöksentekoon. Ääniä tuli kaiken kaikkiaan 26 ja kolme asiakasta jätti äänestämättä. Eniten ääniä keräsi meriteema. Äänestysten käsitteiden konkretisoimisen apuna hyödynnettiin kuvallista tukea, sillä kuviin voi pysähtyä ja niihin voidaan palata. Samalla kuva kertoo visuaalisesti sen, mitä auditiivisesti puheen kautta kerrotaan. Viitottu tai verbaalinen sanoma voi olla myös erityisen tuen tarpeessa oleville ihmisille liian nopeatempoista ja siten hämmentävää sekä vaikeasti ymmärrettävää. (Kerola 2009, 175 & 177.).

Ensimmäinen toteutukseen liittyvä vaihe oli huoneen seinien tasoitus ja maalaus, joka ajoittui maaliskuun puoliväliin. Pohjatöiden jälkeen kartoitettiin huoneeseen tulevia materiaaleja sekä tavaroita, jotka valittiin Jyväskylän alueen liikkeistä. Tavaroiden hankkimista tehtiin pikkuhiljaa muutaman kuukauden ajan. Samalla käynnistettiin myös elämystilan varsinainen toteutus asiakkaiden kanssa. Jokainen sai valita mielenkiintonsa mukaisen vastualueen. Vastuualueina olivat painopeiton tai kuivasuihkun valmistus sekä seinämaalauksen tekeminen. Valintojen tekemisen tukena hyödynnettiin kuvallista materiaalia, jotta tehtävien sisältö avautuisi jokaiselle asiakkaalle tasavertaisesti.

Asiakkaiden vastuutehtävien toteutus tapahtui kevään 2012 aikana. Eniten asiakkaita varsinaisessa toteutusvaiheessa työllisti huoneen seinien maalaaminen sekä kuivasuihkun tekeminen, sillä työvaiheet olivat sopivia myös asiakkaiden itsenäiseen työskentelyyn. Painopeiton ompeleminen tapahtui yhden päivän aikana kolmen asiakkaan toimesta, ohjaajan tuella. Materiaalia työstettiin aluksi yhdessä asiakkaiden kanssa, jonka jälkeen he jatkoivat työskentelyä itsenäisesti sekä Vaajaharjun ohjaajien tuella. Elämyshuoneen käyttöä varten työstettiin ohjeita cd-soittimen ja aistimateriaalin hyödyntämiseen. Elämyshuoneen erilaisten käyttötapojen selventämiseksi tehtiin kuvia, joiden avulla asiakkaat pystyvät ilmaisemaan omat toiveensa. Kuvamateriaalin avulla selvennettiin myös huoneen käyttöön ja sen siistinä pysymiseen liittyviä ohjeita. Viimeiset tavarat hankittiin toukokuun lopussa ja huoneen viimeistelytyöt tehtiin kesäkuun alussa 2012, jonka jälkeen vietettiin elämyshuoneen avajaisia. Avajaisissa asiakkaat näkivät huoneen ensimmäistä kertaa valmiina ja pääsivät tutustumaan sen sisältöön.

6.3 Elämyksellinen maailman rakentuminen

Meriteema ja sen konkreettinen toteuttaminen muotoutuivat vähitellen, yhdessä erilaisia vaihtoehtoja pohdiskellen ja puntaroiden. Huoneen varsinainen toteutus lähti liikkeelle seinämaalauksesta, jonka yksi Vaajaharjun asiakkaista suunnitteli. Maalaus pohjautui hänen omaan mielikuvaansa merenalaisesta maailmasta. Tämä taidetyö jäljennettiin lyijykynällä toisen sivuseinän kokoiseksi, jonka jälkeen halukkaat asiakkaat osallistuivat työn maalaamiseen (kuva 2).

KUVA 2. Seinämaalaus

Toinen sivuseinä maalattiin sinisen eri sävyillä epätasaiseksi pinnaksi, jotta pinta näyttäisi mahdollisimman elävältä. Samalla tavalla maalattiin myös oven puoleinen päätyseinä. Päätyseinän maalaamiseen päädyttiin asiakkaiden toiveesta. Ikkunaseinä jätettiin valkoiseksi.

KUVA 3. Led-lamput ja pitsiverhot

Huoneen kattoon asennettiin led- lamppuja (kuva 3). Katto verhottiin kahdella turkoosilla pitsiverholla, joiden raoista valo pääsee pilkehtimään. Pehmeyttä huoneeseen haettiin eri sävyisillä ja materiaalisilla verhoilla, jotka ulottuvat katosta lattiaan saakka ja ympäröivät huonetta kauttaaltaan. Verhot voi halutessaan vetää sivuun, jolloin maalaukset näkyvät. Ikkunoihin hankittiin olemassa olleiden sälekaihtimien lisäksi pimennysverhot, jolloin huoneen valonlähteinä toimivat led-lamppujen lisäksi valoköynnös (kuva 4) sekä suihkulähteen valo (kuva 5).

KUVA 4. Valoköynnös

KUVA 5. Suihkulähteen valo

Iso peili asennettiin seinämaalausta vastapäätä, jotta asiakas voi nähdä itsensä maalauksessa. Peilin alapuolella on iso säkkituoli, jossa asiakas voi rauhoittua painopeiton alla (kuva 6). Lattiaa peittää iso, hiekanvärinen karvamatto, joka tuntuu pehmeälle jalkapohjissa ja koko keholla. Matonkuteista ja polkupyörän renkaasta tehty kuivasuihku roikkuu oven edessä (kuva 7).

KUVA 6. Peili, säkkituoli ja painopeitto

KUVA 7. Kuivasuihku

Kuivasuihkun muoto antaa mahdollisuuden seistä suihkun sisällä. Sen voi myös kiertää huoneeseen tullessa tai sieltä poistuttaessa. Kierrätysmateriaalina huoneeseen saatiin myös pieni kaappi, joka maalattiin harmaaksi. Kaapin päällä on kaksi isoa bambukulhoa, joissa on simpukoita ja kiviä tunustelemista varten (kuva 8). Kaapissa voi säilyttää aistimateriaalia, käyttöohjeita sekä CD-levyjä. CD-soitin on sijoitettuna seinään kaapin päälle. Näiden lisäksi huoneessa on aistivälineistöä kuten esimerkiksi suteja, teloja, iso hierontapallo ja jalkojen stimulointialusta.

KUVA 8. Simpukoita ja kiviä

Asiakaskunnan erityisten tuen tarpeiden vuoksi opinnäytetyössä huomioitiin kaikki oleelliset aistit, jotta elämysten kokeminen mahdollistuisi jokaiselle tasavertaisesti. Pääpaino aistien stimuloinnissa on elämyshuoneen osalta tunto, näkö- ja kuuloaistilla. Tämän vuoksi huoneen sisustuksessa panostettiin pehmeeseen ja erilaisiin merenalaisiin väreihin, valoihin sekä ääniin. Tuntoaistia stimuloi matto, säkkituoli, painopeitto sekä erilaiset aistivälineet. Asiakkaiden toivoma toiminnallisuus puolestaan mahdollistuu huoneessa tunnustelemalla esimerkiksi simpukoita ja kiviä. Suihkulähteessä virtaava vesi stimuloi näkö-, kuulo- ja tuntoaistia, sillä se tuottaa aidon, liikkuvan veden äänen sekä välkehdinnän, jonka lisäksi vettä voi halutessaan kosketella. Äänimateriaaliksi haettiin Internetistä Teosto-vapaita ääniä, joista tuotettiin kappaleita CD-levyille. Levyjen äänimaailma sisältää muun muassa meren aaltojen kohinaa, valaan ja lokin ääniä sekä sateen ja ukkosen äänimaisemaa. Näköaistia stimuloi jo aikaisemmin kuvatut maalaukset, verhot, valot ja muut yksityiskohdat.

6.4 Asiakkaiden äänellä - palaute

Ensimmäinen asiakaspalaute pyydettiin elämyshuoneen avajaisissa. Tällöin saatiin nähdä ja kuulla asiakkaiden ensireaktioita valmiista tilasta. Avajaisissa havaittiin, että asiakkaat kiinnittivät huomionsa erityisesti niihin kohtiin, joita he itse olivat olleet tuottamassa. Heidän kädenjälkensä näkyi ja herätti muistoja työskentelyvaiheista. Osoitus osallisuuden tuomasta hyvänolon tunteesta kuului erään asiakkaan kommentissa: ”Tervetuloa meidän tekemään elämyshuoneeseen!”.

Vaajaharjun työntekijät jatkoivat asiakkaiden mielipiteiden keräämistä. Jokainen asiakas sai kommentoida ja kertoa tunnelmiaan ensimmäisen kokeilukerran jälkeen, joka oli kestoltaan noin 30 minuuttia. Kommenteista ilmentyi selkeästi se, että huoneessa oli hyvä ja rento olla. Se kutsuu ja kannustaa käyttöön. ”Tää on kiva. Kiva tunnelma.” ”Rento olo. Ei pelottanut.” ”Haluun mennä uudestaan.” Tuli jännä tunne.”

Tilan äänimaailma aiheutti asiakkaissa monenlaisia tunteita sekä synnytti mielikuvia. ”Pieniä ja isoja valaita.” ”Toisessa korvassa loris, ja toisessa kuulu musiikki.” ”Kuulosti vähän ryhävalaiden ääneltä.” ”Musiikin maailmassa, ihan kuin korvissa soi.” ”Veden lorinassa mörön ääni.” ”Meri kuohus, mukavat merenäänet.” ”Kalan ja avaruuden äänet.” Huoneen visuaalinen ilme välineistöineen puolestaan kirvoitti asiakkaissa ajatuksia sekä virittivät toimintaan.” Avaruus tuli mieleen.” ”Meri.” ”Kalat ui vedessä.” ”Isoa palloa kokeilin, tein jumppaliikkeitä, makasin mahallaan ja selällään sen päällä.” ”Kiva kosketella simpukoita ja kiviä.” ”Kivet tuntui ihanalta.”

Elämyksellisyys heijastui kommenteista henkilökohtaisten tuntemusten välityksellä. ”Silmät meni kii, oli niin hyvin peitelty.” ”Tunne aalloista ja linnuista. Kesäsää, lämmintä ja aurinkoa.” ”Laineitten liplatusta ja meren tuoksua.” ”Hyvät asiat tuli mieleen, huonot asiat pois.”

Asiakkaiden mielenkiinnosta elämyshuonetta kohtaan kertoo heiltä tulleet konkreettiset kehittämisideat. Eräs asiakas toivoi, että kuivasuihkuun lisättäisiin valot. Lisäksi toiveena on ollut se, että kuivasuihku pyörisi.

Palaute, joka elämyshuoneesta saatiin suoraan asiakkailta, on samansuuntaista, kuin Snoezelen huoneista saatu kokemus. Snoezelen saa aikaan hyvinvointia ja sillä on rentouttava vaikutus. Se rauhoittaa ihmisiä, mutta samalla aktivoi toimimaan. Se herättää mielenkiintoa, ohjaa ja auttaa jäsentämään ärsykeitä. Snoezelen herättää muistoja, poistaa pelkoa ja luo turvallisuuden tunnetta. Se voi myös ohjata ihmistä, se sitoo ja tukee ihmissuhteita. Yksinkertaisesti sanottuna, se on hauskaa. (Mertens & Verheul 2005, 9.) On hienoa huomata se, että Vaajaharjun asiakkaiden kommenteista huokuu monia samoja piirteitä, kuin mitä Snoezelista on havaittu viimeisen 25 vuoden aikana.

7 Arviointi

Opinnäytetyöprosessi muodostui hyvin vaiherikkaaksi ja muuttuvaksi kokonaisuudeksi (liite 2). Tämä on ominainen piirre kehittämistoiminnassa. Opinnäytetyö on kehittämistoimintaa, jonka tavoitteena on ollut pyrkimys vaikuttaa Vaajaharjun toimintakeskuksen asiakkaiden arkeen. Yhdessä asiakkaiden ja henkilökunnan kanssa luotu työväline, elämyshuone, tarjoaa mahdollisuuden aistiärsykkeisiin, elämyksiin ja voimaantumiseen sekä sitä kautta tukee myös yksilön toimintakykyä. Prosessin avulla asiakkaille tarjoutui tilaisuus osallistua ja vaikuttaa oman arkensa kulkuun sekä sisältöön.

Aistit ovat elämyksellisyyden kannalta tärkeässä asemassa, joten niihin perehtyminen oli tavoitteen toteutumisen kannalta oleellista. Elämyshuone stimuloi tämän hetkessä tilassa kolmea oleellista aistia elämysten saavuttamiseksi. Tila on suunniteltu siten, että se tarjoaa monipuolisia aistiärsykeitä, joiden avulla mahdollistetaan paitsi elämysten kokeminen, myös pyritään vähentämään sensorisen deprivaaation tilaa sekä siitä aiheutuvia oireita kuten apatiaa ja ärtymystä. Mahdollistamalla elämysten kokeminen aisteja stimuloivassa ympäristössä, aistikokemusten puute ja niistä johtuvat, edellä mainitut tunne-elämän pulmat, mahdollisesti vähenevät.

Elämysten tuottamisen tavoittelu on hyvin abstraktia, sillä pelkät puitteet eivät ole tae elämysten kokemiseen. Tavoite on kuitenkin tuonut paljon uutta ammatillista tietoutta sekä monipuolistanut näkökulmaa perinteisiin aistihuonetoteutuksiin verrattuna. Elämyskolmio -mallin hyödyntämisen avulla pystyttiin soveltamaan teoria käytäntöön sekä arvioimaan kriittisesti tuotettua kokonaisuutta. Samalla yhdistettiin kaksi erilaista ammatillista lähtökohtaa, matkailuala ja sosiaaliala, toisiinsa ennakkoluulottomasti.

Elämyskolmio –malliin peilaten (kts. kuvio 1) Vaajaharjuun toteutetun elämyshuoneen ainutlaatuisuus korostuu erityisesti sitä kautta, että asiakkaat itse ovat luoneet ja sitä kautta jättäneet tilaan yksilöllisen kädenjälkensä. Toista samanlaista tilaa ei ole mahdollisuus toteuttaa. Tila on myös helposti muunneltavissa esimerkiksi valaistuksen ja välineistön avulla. Elämyshuone henkii merenalaista maailmaa, asiakkaiden omasta näkökulmasta käsin. Tämä luo tilalle aitouden. Huoneen tarina, on

puolestaan muodostunut jokaisen asiakkaan päässä ainutlaatuiseksi kokonaisuudeksi yhdessä suunnittelemisen, toteuttamisen sekä varsinaisen käyttämisen kautta. Tuotteella on näin ollen yhtä monta tarinaa, kuin on ollut tekijöitäkin. Elämystilan korostunein piirre on moniaistisuus, sillä tila aktivoi niin näkö-, kuulo- kuin tuntoaistia. Tila on tarjonnut ainakin ensimmäisillä käyttökertoilla asiakkaille kontrastin normaaliin arkeen, mutta jotta tämä piirre säilyisi, tulee tilan kehittyä ja muuntua. Elämystilan vuorovaikutuksellinen piirre on korostunut prosessissa: luodaan yhdessä, ajatellaan yhdessä, koetaan yhdessä. Vuorovaikutuksellisuuden tukeminen jatkossa onnistuu esimerkiksi parityöskentelyn avulla.

Alkuperäisidea oli suunnitella ja toteuttaa aistihuone rentoutumistarkoitukseen. Tavoite kuitenkin muuttui asiakkaiden osallistamisen myötävaikutuksesta rentouttavasta aistitilasta, toiminnallisuuden mahdollistavaksi elämystilaksi. Osallisuus korostui läpi opinnäytetyöprosessin, mutta jälkeinpäin ajateltuna se olisi voitu ottaa huomioon huomattavasti laajemminkin mittakaavassa. Näin esimerkiksi rajatut äänestykset olisivat voineet korvautua ”rajattomilla” ideariihillä. Tämä järjestely olisi kuitenkin vaatinut lisää aikaa ja tapaamiskertoja. Erityisen haasteelliseksi osallisuus nousi sisällönsuunnitteluvaiheessa, sillä ideoiden tuli olla toteutettavissa ja pysyä ennaltamääritellyn budjetin rajoissa. Materiaalivalinnoissa puolestaan huomioitiin henkilökunnan toive materiaalien pitkäkestoisuudesta sekä laadusta. Asiakkaiden osallisuus ja heidän mielipiteidensä huomioiminen oli prosessin kokonaisuuden kannalta tarkoituksenmukaista ja mielenkiintoista.

Vastaavanlaista osallistavaa elämyshuoneprojektia ei ole aikaisemmin toteutettu, mutta vastaisuudessa toimintatapaa voidaan hyödyntää laajemminkin. Vaajaharjun asiakkaat ja työntekijät olivat yhteistyö- ja kokeilunhaluisia, jonka johdosta myös osallisuuden toteuttaminen mahdollistui. Osallisuuden tukemisen kautta on pyritty herättämään ennen kaikkea asiakkaiden, mutta myös henkilökunnan kiinnostus elämystilan aktiiviseen käyttöön ja jatkokehittämiseen. Tämän toimintamallin avulla on muotoutunut uusi näkökulma asiakkaiden kanssa tehtävään yhteistyöhön; vastaavanlaiset opinnäytetyöt ovat usein toteutuneet ulkopäin ohjautuvasti eli tilat on suunniteltu ja toteutettu pitkälti henkilökunnan näkemysten mukaisesti.

Elämyshuoneen rakentumiseen liittyneen prosessin myötä asiakkaille on tarjoutunut mahdollisuus voimaantumiseen. Voimaantuminen tuo sisäistä voiman tunnetta sekä itseluottamusta, vaikuttaen positiivisesti yksilöiden toimintakykyyn. Ylpeyden ja onnistumisen tunteita asiakkaat ovat voineet tuntea sen vuoksi, että he ovat olleet aktiivisesti mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa huonetta. Jokaisen oma kädenjälki näkyy ja tuntuu huoneessa. Elämyshuoneen avulla tapahtuvaa voimaantumista on hyvin haasteellista, jopa mahdotonta arvioida. Ainut arviointikeino tässä prosessissa on asiakkaiden antama tämän hetkinen palaute. Jatkossa arviointia voi tehdä esimerkiksi muiden vastaavanlaisten prosessien yhteydessä havainnoimalla asiakkaiden aktiivisuutta, itsevarmuutta ja intoa. Samanlaista jatkoarviointia voi toteuttaa myös osallisuuden osalta. Toimintakyvyn arviointiin vaaditaan pitkäaikaista seuranta, jonka pohjana on työväliseen säännöllinen ja suunnitelmallinen käyttö.

Elämyshuoneelle oli asetettu myös muita kriteerejä kuten toiminnallisuus ja muunneltavuus. Tällä hetkellä toiminnallisuuteen kannustaa lähinnä välineistö sekä mahdollisuus pari- tai ryhmätyöskentelyyn. Toiminnallisuuden mahdollistamisen vähyteen vaikuttivat käyttöön tarkoitettu tila ja opinnäytetyölle määritelty laajuus. Alkuvaiheessa pohdittiin esimerkiksi tunnetyöskentelyä ja siihen liittyvän materiaalin tuottamista, mutta idea päädyttiin rajaamaan pois, sillä se olisi kattanut itsessään opinnäytetyöhön varatun opintopistemäärän. Tilan muutostyöt vaativat taloudellisen panostuksen, sillä esimerkiksi seinien värit ovat niin tummat, että peittyäkseen ne tarvitsevat runsaasti maalia. Huonetta ympäröivät verhot on puolestaan helppo vaihtaa, mutta vaihdoista aiheutuu lisäkustannuksia.

Asiakkaiden palaute elämystilasta asetti tavoitteet kokonaisvaltaiseen pohdintaan. Palaute pyydettiin vapaamuotoisena, sillä strukturoitu palautteenanto olisi saattanut estää elämystilasta syntyneiden tuntemusten ilmaisemisen yksilöllisellä tavalla. Lisäksi valmiit vastausehdot olisivat voineet toimia yksilöllisiin kokemuksiin nähden johdattelevasti, jolloin todelliset ajatukset eivät olisi tulleet esiin. Palautteenannon tapa ja sisältö olisi pitänyt kuitenkin kaikesta vapaamuotoisuudestaan huolimatta pohtia tarkemmin ja käydä läpi yhdessä henkilökunnan kanssa. Tällä tavoin sen merkitys olisi korostunut esimerkiksi arvioinnin ja jatkokehittämisen osalta.

Elämyshuoneen avajaisiin olisi ollut tärkeä panostaa enemmän esimerkiksi lähettämällä kutsu kaikille niille asiakkaille, jotka olivat jääneet toiminnasta kesälomalle. Tällä tavoin jokainen asiakas olisi tullut tasavertaisesti huomioduksi ja samalla yhteinen, sosiaalinen kohtaaminen asiakkaiden ja heidän arjessaan vaikuttavien verkostojen välillä olisi mahdollistunut.

8 Jatkokehittäminen ja pohdinta

Työvälineenä elämyshuonetta on mahdollista jatkokehittää monipuolisesti. Kehittämisen kohteina voivat muun muassa olla ohjaustyö sekä asiakkaiden tiettyyn toimintakyvyn osa-alueeseen (tunne-elämän taidot, sosiaaliset taidot) intensiivisemmin keskittyvän materiaalin ja toiminnan suunnitteleminen. Lisäksi tulevana kehittämiskohteina voivat olla huoneen fyysinen muutostyö, teeman laajentaminen tai elämyshuoneen vaikutusten arviointi havainnoimalla yksilöiden toimintakyvyssä tapahtuvia mahdollisia muutoksia.

Tämän hetkinen elämyshuone mahdollistaa asiakkaalle huoneeseen menon yksin, parin, pienen ryhmän tai ohjaajan seurassa. Joillekin asiakkaille jo tilaan meneminen tai tilassa oleminen voi vaatia totuttelua ja tutun ohjaajan läsnäoloa, sillä tunnelman vaihtuminen huoneeseen astuttaessa on merkittävä. Suunnitelmallisen ja asiakkaan tarpeet sekä toimintakyvyn yksilöllisesti huomioivan ohjaustyön avulla kyetään jokaiselle asiakkaalle löytämään juuri hänen tarpeitaan vastaava lähtökohta elämystilan hyödyntämiseen. Pari- ja ryhmämuotoisena tilan aistimateriaalia pystyy hyödyntämään laaja-alaisemmin ja samalla se mahdollistaa sosiaalisessa yhteydessä luodun kokemuksen.

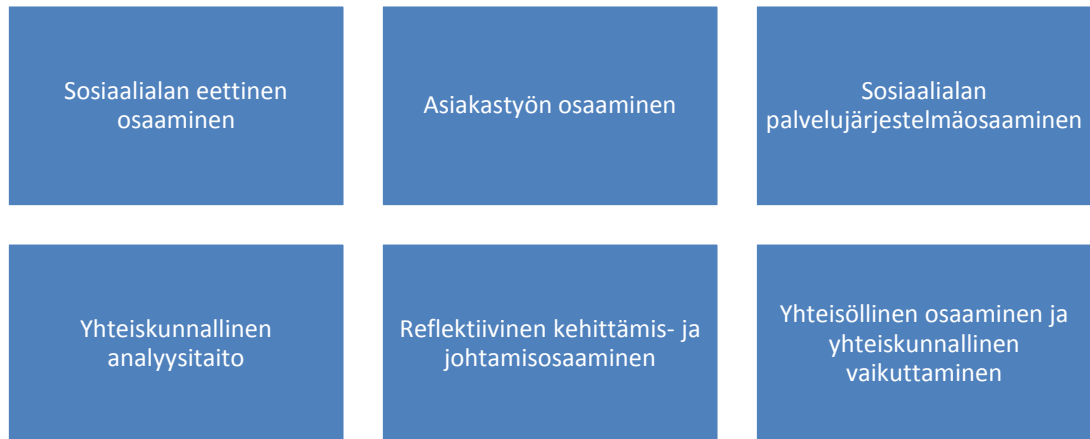
Asiakkaiden mielenkiinnon säilyttäminen elämyshuonetta kohtaan vaatii ohjauksen ja materiaalin monipuolistamista sekä tilan käytön liittämistä arjen struktuuriin. Esimerkiksi viikottaisten uimahallikäyntien ja elämyshuoneen tarjoamien aistiärsykkeiden avulla asiakkaalle mahdollistuu yhteys veteen ja sen ääniin eri ympäristöissä. Meriteemaan on helppo keksiä lisää erilaisia aistielementtejä kokonaisvaltaisempien elämysten saavuttamiseksi, esimerkkinä trooppisten hedelmien

maistelua tai merellisten tuoksujen haistelua. Teeman ympärille on mahdollista myös kehittää tuokioita esimerkiksi lainaamalla kirjastosta meriaiheisia kirjoja tai katsomalla merenalaisia dokumentteja. Näin sisältö laajentuu ja synnyttää samalla uusia mielikuvia sekä tuntemuksia.

Elämystilan vaikutusten arvioinnissa voidaan hyödyntää pitkittäistutkimusta, joka pohjautuu esimerkiksi haastatteluihin tai havainnointiin. Osa-alueiksi voidaan muun muassa eriyttää yksilön kokemukset omasta itsestä, aistideprivaatioon liittyvistä muutoksista tai osallisuudesta eli yksilön kokemista vaikuttamismahdollisuuksista omassa elinympäristössään. Elämystilan tulevissa fyysisissä muutostöissä asiakkaiden mielipiteiden ja toiveiden hyödyntämistä kannattaa jatkaa. Muutosten myötä elämystilasta voi esimerkiksi tulla yhteinen pelitila tai musiikkihuone.

Tämän opinnäytetyön osalta ajateltuna, olisi ollut hienoa, mikäli jo varsinainen aihe olisi tullut suoraan asiakkailta. Työelämässä tapahtuvan kehittämistyöhön liittyvän ennakkokartoittamisen avulla asiakkaiden on mahdollisuus päästä vaikuttamaan raameihin, joiden ympärille opinnäytetyöt rakentuvat. Omiin tarpeisiin ja toiveisiin liittyvät aihealueet vaikuttavat asiakkaiden motivaatioon, jolloin myös prosessista muodostuu mielenkiintoisempi, innostavampi ja hyödyllisempi kaikille osapuolille.

Sosiaalialan koulutusohjelman kompetensseihin (kuvio 4) peilattuna opinnäytetyöprosessi sisälsi piirteitä kaikista osaamisalueista, mutta erityisesti korostuivat eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, reflektiivinen kehittämis- ja johtamisosaaminen sekä yhteisöllinen osaaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen.

KUVIO 4. Sosiaalialan koulutusohjelman kompetenssit

Eettinen osaaminen ilmentyy opinnäytetyössä esimerkiksi yksilöllisen toimintakyvyn huomioimisen kautta. Asiakastyön osaaminen puolestaan näkyy osallistavassa yhteistyössä sekä erilaisten teoreettisten lähestymistapojen ja työmenetelmien soveltamisessa. Reflektiivisyys kehittämisosaamisessa korostuu teorian ja käytännön yhteensovittamisessa sekä uuden näkökulman tuomisessa sosiaalialalle (Elämyskolmio –malli). Yhteisöllisestä osaamisesta esimerkkinä toimii koko yhteisön osallisuuden tukeminen. Kompetenssien avulla nähdään, että opinnäytetyöprosessi on tukenut kokonaisvaltaisesti sosionomikoulutuksen tuomaa ammatillista pätevyyttä ja teoreettista osaamista. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 18-19.)

LÄHTEET

Haapola, I., Karisto, A. & Takala, P. 2009. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. p. 1.-5. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Heikkilä, A., Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen. p.1. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Jyväskylän kaupunki. 2012. Päivä- ja työtoiminta. Viitattu. 24.2.2012.

<http://www.jyvaskyla.fi/sote/vammaiset/kehitysvamma palvelut/paivatoiminta>

Järvinen, M. 2012. Vaajaharjun toimintakeskuksen ohjaaja. Sähköpostiviesti 29.2.2012. Vastaanottaja Iina Helenius. Vaajaharjun esittelyä.

Karppinen, S. 2007. Elämyksestä kokemukseen ja oppimiseen. Teoksessa Seikkaillen elämyksiä. Seikkailukasvatuksen teoriaa ja sovelluksia. Toim. S. Karppinen ja T. Latomaa. Tampere: Juvenes Print, 75-97.

Karppinen, S. & Latomaa, T. 2007. Elämyksestä ja kokemuksesta teoriaa ja käytäntöä. Teoksessa Seikkaillen elämyksiä. Seikkailukasvatuksen teoriaa ja sovelluksia. Toim. S. Karppinen ja T. Latomaa. Tampere: Juvenes Print, 11-20.

Kerola, K. 2009. Autistisesti käyttäytyvien lasten kuntoutus-strukturoitu opetus. Teoksessa Kommunikoinnin häiriöt; syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. 7. p. Toim. Korpijaakko -Huuhka, A.-M. & Launonen, K. Helsinki: Yliopistopaino, 175,177.

Latomaa, T. 2007. Mieli elämys-, merkitys- ja kokemusmaailmana. Teoksessa Seikkaillen elämyksiä. Seikkailukasvatuksen teoriaa ja sovelluksia. Toim. S. Karppinen ja T. Latomaa. Tampere: Juvenes Print, 21-52.

Lehtinen, U. & Pirttimaa, R. 1993. Aikuiskasvatuksen suunnitelma NOVA. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2006. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. 1.-2. p. Porvoo: WSOY

Mertens, K. & Verheul, A. 2005. Foreword. Teoksessa Snoezelen – Application fields in practice. Toim. K. Mertens & A. Verheul. Berlin: ISNA, 9.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Niemelä, E. 1999. Basaalistimulaation käyttö vaikeimmin vammaisten henkilöiden opetuksessa ja kuntoutuksessa. Jyväskylän yliopisto, Erityispedagogiikan laitos.

Repo, M. 2006. Historiasta nykypäivään. Teoksessa Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. 1-2. p. Toim. A. Stormi. Helsinki: WSOY, 30-31.

Sairaanhoidajaliitto. 2007. Pallopeitto- Uusi interventio kehitysvammatyössä. Viitattu. 31.05.2012.

http://www.sairaanhoidajaliitto.fi/ammattilliset_urapalvelut/julkaisut/sairaanhoidaja-lehti/1_2007/muut_artikkelit/pallopeitto_uusi_interventio_keh/

Seppälä, H. & Sundin, M. 2011. Toimi. Menetelmä psykososiaalisen toimintakyvyn kuvaamiseen. Kouvola: Solver palvelut Oy.

Smith, B. 2008. What it sensory stimulation? Viitattu. 31.05.2012.

<http://www.barbarasmithoccupationaltherapist.com/whatissensorystimulation.html>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2012. Vammaispolitiikka- ja palvelut. Viitattu.

18.03.2012. http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/vammaispalvelut

Tarssanen, S. & Kylänen, M. 2007. Entä jos elämyksiä tuotetaan? Teoksessa Seikkaillen elämyksiä. Seikkailukasvatuksen teoriaa ja sovelluksia. Toim. S. Karppinen ja T. Latomaa. Tampere: Juvenes Print, 99-126.

The World Bank Group. 2011. Empowerment – Overview – What is empowerment. Viitattu. 13.08.2012.

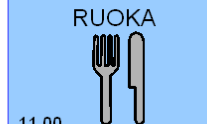
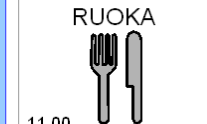

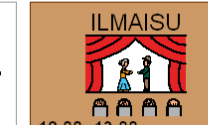

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTPOWERMENT/0,,contentMDK:20272299~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:486411,00.html>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

LIITTEET

Liite 1. Viikko-ohjelma

KESKIVIikko				
LAULUKÖÖRI 10.00- 11.00	JUMPPA 10.00- 10.45	LEVYRAATI 10.00- 11.00	VESIJUMPPA 9.30- 10.15	KARAOKE 10.00- 11.00
RUOKA + KAHVI 11.00	RUOKA 11.00	RUOKA 11.00	RUOKA 11.00	LENKKI 10.00- 11.00
KEILAUS 12.30- 13.30	BINGO 12.30	LENKKI 12.30	ILMAISU 12.00- 13.00	RUOKA + KAHVI 11.00
MIESTEN SAUNA 13.30	KAHVI 13.00	KAHVI 13.00	KAHVI 13.00	
	RYTMIRYHMÄ 13.15- 14.00	KEILAUS 14.00	LUKUPIIRI 13.30	

Liite 2. Toteutusprosessin kulku

